

OFS follow-up monitor

DeNederlandscheBank

EUROSYSTEEM

De Nederlandsche Bank OFS follow-up monitor

Voorjaar 2018

© 2018 De Nederlandsche Bank N.V.

Dit document is samengesteld op basis van data beschikbaar t/m 20 april 2018 tenzij anders vermeld.

Iedere openbaarmaking en verveelvoudiging voor educatieve en niet-commerciële doeleinden is toegestaan, mits met bronvermelding.

Westeinde 1, 1017 ZN Amsterdam – Postbus 98, 1000 AB Amsterdam

Telefoon (020) 524 91 11 – E-mail: info@dnb.nl

Internet: www.dnb.nl

Deze monitor biedt een overzicht van de opvolging die is gegeven aan de aanbevelingen uit voorgaande edities van het Overzicht Financiële Stabiliteit (OFS). Het doel hiervan is om transparant te zijn over de ondernomen acties en alert te blijven op de voortgang. De in het OFS geïdentificeerde risico's worden via verschillende kanalen geadresseerd. Zo draagt het OFS bij aan tijdige bewustwording en roept DNB op tot concrete beleidsaanpassingen. Daarnaast zet DNB micro- en macroprudentiële instrumenten in.

Systeembreed

Lage rente

Weerbaarheid tegen een opwaartse renteschok (voorjaar 2016)

Aangescherpte LTV- en LTI limieten verminderen de kwetsbaarheid van huishoudens tegen een opwaartse renteschok. In het regeerakkoord heeft het kabinet aangegeven de LTV na 2018 niet verder te verlagen. Een verdere verlaging naar 90 procent, zoals aanbevolen door het Financieel Stabiliteitscomité, blijft echter belangrijk om de weerbaarheid van woningbezitters tegen een waardedaling te vergroten. In het regeerakkoord is eveneens een versnelde afbouw van de hypotheekrenteaftrek en een beperking van de renteaftrek over vreemd vermogen van bedrijven boven 92% van het balanstotaal opgenomen. Hoewel bij dit laatste een zorgvuldige uitwerking noodzakelijk is, bijvoorbeeld ten aanzien van internationale ondernemingen die vermogen over landsgrenzen kunnen verplaatsen, zorgen deze maatregelen voor een meer evenwichtige fiscale behandeling van schuld en eigen vermogen. Op die manier wordt de prikkel tot overmatige schuldfinanciering verminderd. Verderop in deze monitor wordt ingegaan op de gevolgen van de lage rente voor financiële instellingen.

Beloningsbeleid

Perverse prikkels van variabele beloningen (voorjaar 2015)

De begin 2015 in werking getreden wet beloningsbeleid financiële ondernemingen (Wbfo) richt zich op het voorkomen en bestrijden van onverantwoorde prikkels die uitgaan van variabele beloningen. Na de inwerkingtreding van de wet hebben financiële instellingen hun beleid in lijn gebracht met de Wbfo. Het ministerie van Financiën evalueert de effecten van de wet en eventuele neveneffecten, en zal de Tweede Kamer over de uitkomsten hiervan informeren. Op basis van deze evaluatie kan worden vastgesteld of de Wbfo effectief is geweest.

FinTech

Opmars technologische innovatie in de financiële sector (voorjaar 2016)

Technologische innovatie is de komende jaren een van de speerpunten in het toezicht van DNB.¹ DNB ziet zowel kansen als risico's en zoekt actief de balans tussen het faciliteren van innovatie en het mitigeren van (nieuwe) risico's. Om technologische innovatie te faciliteren bieden DNB en AFM via de *InnovationHub*, bestaande marktpartijen en nieuwe toetreders die

¹ DNB (2017), *Visie op toezicht 2018-2022*.

6 vernieuwende financiële diensten of producten op de markt willen brengen, de mogelijkheid om toezichthouders vragen te stellen over toezicht en bijbehorende regelgeving. In 2017 ontving DNB 131 vragen. In het verlengde van de *InnovationHub* hebben DNB en de AFM het in 2016 gelanceerde Maatwerk voor Innovatie geïntensiveerd. Bij het beoordelen van innovatieve concepten kijkt de toezichthouder nadrukkelijk naar het achterliggende doel van beleid, wet- of regelgeving, waarbij gebruikt wordt gemaakt van de wettelijke ruimte die de toezichthouder heeft om maatwerk te bieden. Het afgelopen jaar zijn er tientallen oriënterende gesprekken gevoerd, waarbij informele guidance is gegeven. Beide initiatieven zorgen voor een beter begrip van de snelle technologische ontwikkelingen in de financiële sector. Daarnaast is DNB onderzoeken gestart naar de risico's van financiële innovatie en toenemende digitalisering. Specifiek voor de verzekeringssector vervolgt DNB haar onderzoek uit 2017 naar de impact van technologische innovatie (Insurtech). Dit door verzekeraars te vragen hun strategie, bedrijfsvoering en organisatie zodanig in te richten dat zij op verantwoorde wijze omgaan met de risico's en kansen die hier uit voortvloeien.

Cyberdreigingen

Weerbaarheid tegen cyberdreigingen (najaar 2014)

Begin 2018 heeft het Financieel Stabiliteitscomité vastgesteld dat de cyberdreiging voor de Nederlandse financiële sector structureel is toegenomen. Hoewel cyberaanvallen geen nieuw fenomeen zijn, worden aanvalstechnieken geavanceerder en kunnen meerdere instellingen gelijktijdig worden geraakt. Sinds 2010 onderzoekt DNB de informatiebeveiligingsstandaarden van onder toezicht staande instellingen. Ook in de komende periode blijft DNB de volwassenheid van cyberbeveiliging bij financiële instellingen monitoren en zal waar nodig interveniëren. Als onderdeel hiervan herziet DNB in 2018 de informatiebeveiliging self-assessments. Samen met instellingen uit de financiële kerninfrastructuur heeft DNB een raamwerk ontwikkeld om geavanceerde cyberaanvallen te simuleren en hierdoor de weerbaarheid tegen deze aanvallen te verhogen. Binnen dit TIBER (*Threat Intelligence Based Ethical Red-teaming*) raamwerk worden sinds begin 2017 tests uitgevoerd. In 2018 wordt bezien hoe het TIBER-raamwerk ook breder kan worden benut. Daarnaast publiceerde de ECB in mei dit jaar een Europees raamwerk voor *red teaming* testen dat ook door andere centrale banken gebruikt kan worden.

Brexit

Uittreding VK uit de EU (najaar 2016)

Het uittreden van het VK uit de EU gaat gepaard met aanpassingskosten en fricties voor financiële instellingen. Hoewel de onderhandelaars op 19 maart een conceptovereenkomst over de voorwaarden voor uittreding van het VK uit de EU hebben gepubliceerd, met daarin onder meer een overgangperiode, blijft sprake van onzekerheid over het verdere uittredingsproces, het uiteindelijke akkoord en de gevolgen hiervan voor de financiële stabiliteit. DNB ziet toe op de voorbereidingen door onder toezicht staande instellingen op Brexit en benadrukt daarbij het belang van adequate en tijdige *contingency* planning. Financiële instellingen dienen rekening te houden met de impact van Brexit op de bedrijfsvoering in verschillende scenario's, waaronder

een uittreding van het Verenigd Koninkrijk zonder akkoord. Eind 2017 heeft ook het Financieel Stabiliteitscomité Nederlandse financiële instellingen opgeroepen om de impact van uittreding van het VK in verschillende scenario's in kaart te brengen en tijdig de nodige maatregelen te treffen.

Aflossingsvrije hypotheek

Fricties bij aflopende aflossingsvrije hypotheek (najaar 2017)

Meer dan de helft van de hypotheekschuld van Nederlandse huishoudens bestaat uit aflossingsvrije leningen waarop niet regulier wordt afgelost. Aan het eind van de looptijd kunnen daardoor fricties ontstaan als huishoudens ongewild hun huis moeten verkopen of wanneer zij bij het herfinancieren te maken krijgen met hogere hypotheeklasten tegen een lager inkomen. DNB en AFM sporen de grootbanken aan om klanten met een aflossingsvrije hypotheek bewust te maken van de resterende verplichtingen wanneer een hypotheek afloopt, de risico's die dit met zich meebrengt en de mogelijkheden die klanten hebben om eventuele toekomstige problemen te voorkomen. Hierbij wordt onder meer gekeken naar het segmenteren van klanten naar risicoprofiel en het differentiëren van de aanpak naar dit risicoprofiel. Het Financieel stabiliteitscomité heeft aanbevolen deze aanpak breder toe te passen dan bij grootbanken. Daarnaast heeft DNB onderzoek gedaan naar de kredietrisico's die banken lopen bij het aflopen van aflossingsvrije hypotheek.

Banken

Lage rente

Gevolgen voor verdienmodel (najaar 2016) en rendementsdoelstellingen (najaar 2014)

Nederlandse banken hebben hun winsten de afgelopen jaren op peil weten te houden. Aflopende rentevaste periodes en vervroegde aflossingen zorgen er echter voor dat in het verleden tegen hoge rentes afgesloten hypotheek vervangen worden voor hypotheek met lagere rentes. Omdat de financieringskosten niet evenredig zijn mee gedaald komt de rentemarge op nieuwe hypotheek onder druk te staan en neemt de ruimte om de winst op peil te houden voor banken af. De druk op marges wordt versterkt door nieuwe toetreders op de hypotheekmarkt. In 2017 is door de ECB een gerichte stresstest uitgevoerd naar de weerbaarheid van banken tegen renterisico's. Deze stresstest bevestigt dat de blootstelling van Nederlandse grootbanken aan het renterisico aansluit bij hun bedrijfsmodel. De resultaten van deze stresstest worden door toezichthouders meegenomen in de dialoog met banken over het renterisicobeheer, bijvoorbeeld over de aannames die zij doen over hun klantgedrag.

Commercieel vastgoed

Heterogeniteit in prijsontwikkeling door structurele factoren (najaar 2015)

Ondanks de structureel ongunstige vooruitzichten voor de commercieel vastgoedmarkt is de afgelopen periode sprake van sterke prijsstijgingen, met name op de toplocaties. Beleggingen komen overwegend uit het buitenland en worden vooral gedreven door een zoektocht

8

naar rendement. Gelet op deze ontwikkelingen is het des te belangrijker dat de kwaliteit en onafhankelijkheid van taxaties is geborgd. Het Financieel Stabiliteitscomité heeft eind 2017 aangegeven dat wetgeving voor taxateurs hiervoor kan zorgen. DNB en AFM hebben in hun Wetgevingsbrief 2018 deze wens expliciet geüit. Daarnaast wordt transparantie in de markt bevorderd door de prijsindex die het CBS op basis van transactiedata van het Kadaster naar verwachting begin 2019 zal uitbrengen. Bovendien voert DNB regelmatig onderzoek uit naar de vastgoedportefeuilles van onder toezicht staande instellingen. Zo ontwikkelt DNB momenteel een verbeterd datamodel voor de rapportage van commercieel vastgoedleningen, wat kan dienen als de basis voor stresstesten.

Problemleningen

Niet-presterende leningen op bankbalansen en gebreken in insolventiewetgeving (najaar 2016)

Het aandeel niet-presterende leningen op bankbalansen in de EU loopt gestaag terug. Ten opzichte van een jaar eerder, was deze in het derde kwartaal van 2017 met 1%-punt gedaald naar 4,4%. Bovendien namen de voorzieningen die banken tegen deze niet-presterende leningen aanhouden in dezelfde periode licht toe. Desondanks is het totale volume aan niet-presterende leningen nog steeds hoog en blijven banken in een deel van het Eurogebied kampen met grote hoeveelheden problemleningen. In navolging op het actieplan van de Europese Raad uit juli 2017 heeft de Europese Commissie op 14 maart een pakket aan maatregelen gepresenteerd. Dit omvat wetsvoorstellen om onderpand efficiënter uit te kunnen winnen, secundaire markten voor niet-presterende leningen verder te ontwikkelen, de minimale hoogte van de te treffen voorzieningen voor nieuwe niet-presterende leningen wettelijk te verankeren en een blauwdruk voor het opzetten van *Asset Management Companies* waarin niet presterende leningen kunnen worden ondergebracht. Het SSM heeft bovendien guidance gegeven over hoe om te gaan met problemleningen. In aanvulling hierop publiceerde de ECB op 15 maart een addendum. Hierin schetst de ECB wat ze verwacht van banken ten aanzien van het treffen van voorzieningen voor nieuwe niet-presterende leningen. Tot de verschillende maatregelen effect sorteren, blijven niet presterende leningen een risico voor de financiële stabiliteit van het eurogebied.

Behandeling staatsschuld

Preferente behandeling staatsschuld (najaar 2015), wisselwerking tussen banken en overheden bij een marktcorrectie (najaar 2017)

Eind 2017 heeft het Bazels comité een discussiedocument gepubliceerd over de prudentiële behandeling van overheidsschuld in het kapitaalraamwerk voor banken. Het Bazels comité heeft op dit moment geen overeenstemming bereikt over aanpassingen van de huidige regelgeving. In het discussiedocument worden verschillende beleidsopties geschetst en geïnteresseerde stakeholders opgeroepen om met hun commentaar de verdere oordeelsvorming van het Comité te ondersteunen. DNB steunt het uitfaseren van de huidige voorkeursbehandeling van overheidsschuld. Dit vormt ook een belangrijk onderdeel in de routekaart van de Europese ministers van Financiën om de bankenunie te versterken en een Europees depositogarantiestelsel tot stand te brengen.

Liquiditeitsrisico's

[Afhankelijkheid marktfinanciering \(voorjaar 2013\) en afgenomen marktliquiditeit \(najaar 2015\)](#)
Nederlandse banken zijn de afgelopen jaren minder afhankelijk geworden van marktfinanciering zoals blijkt uit de afgenomen *loan-to-deposit* ratio. De grotere rol voor verzekeraars en pensioenfondsen op de hypotheekmarkt draagt hier aan bij. Stresstesten die het IMF heeft uitgevoerd in het kader van het *Financial Sector Assessment Program* tonen aan dat Nederlandse banken in staat zijn schokken te doorstaan, en dat het besmettingsrisico tussen banken beperkt is. Tegelijkertijd concludeert het IMF dat de afhankelijkheid van marktfinanciering een kwetsbaarheid van Nederlandse banken blijft. Kwantitatieve liquiditeitseisen in de vorm van de LCR en NSFR vergroten de weerbaarheid tegen liquiditeitsrisico's. De Nederlandse banken voldoen aan de wettelijke LCR eis van 100%. De NSFR wordt momenteel op Europees niveau uitgewerkt in een wettelijke eis.

Ineffectieve bail in

[Geloofwaardigheid van het *bail-in* instrument \(najaar 2013 en voorjaar 2015\), wisselwerking tussen banken en overheden bij een marktcorrectie \(najaar 2017\)](#)

Om de geloofwaardigheid van het *bail-in* instrument verder te vergroten is het van belang dat banken voldoende verliesabsorptiecapaciteit hebben. De *Single Resolution Board* zal in 2018, na de eisen op groepsniveau, een besluit nemen over de individuele MREL-eisen en de invulling hiervan. Banken krijgen een aantal jaren de tijd om hun buffers conform de MREL-eisen op te bouwen. Tegelijkertijd blijft het wettelijk kader in beweging met de implementatie van de mondiale standaard voor verliesabsorptiecapaciteit –TLAC– in Europese wetgeving. Het is van belang dat de mondiale TLAC eisen niet worden afgezwakt tijdens het Europese implementatietraject. Naast een voldoende hoge buffer, moeten MREL instrumenten ook daadwerkelijk *bail-in*-baar zijn. De in juni 2017 door de Europese raad aangenomen richtlijn over harmonisatie van de hiërarchie van ongedekte schuldinstrumenten bij een insolventieprocedure draagt hier aan bij. Hierbij is afdoende flankerend beleid nodig, bijvoorbeeld om te voorkomen dat banken een prikkel hebben om in elkaars *bail-in* bare schuldinstrumenten te beleggen of deze te verkopen aan retailklanten. Als nationale resolutieautoriteit richt DNB zich op het operationaliseren van haar resolutie-instrumentarium. In dit kader heeft DNB in 2017 haar visie op de werking van het *bail-in* instrument afgerond.

Versterking kapitaalbuffers

[Banken moeten hun kapitaalpositie versterken \(najaar 2011\)](#)

De afgelopen jaren hebben Nederlandse banken hun kapitaalbuffers versterkt en daarmee hun weerbaarheid tegen onverwachte verliezen vergroot. Eind 2017 heeft het Bazels comité een akkoord bereikt over aanpassingen in het raamwerk voor de berekening van kapitaaleisen. Als gevolg van dit pakket aan maatregelen zullen de kapitaaleisen voor Nederlandse banken verder stijgen. Dit wordt met name gedreven door aanpassingen van het kredietrisicoraamwerk en vooral de invoering van input- en outputvloeren. Het akkoord zorgt voor meer eenheid in de manier waarop banken hun kapitaalbuffers berekenen en draagt bij aan het verder vergroten van de schokbestendigheid van banken.

Verzekeraars

Lage rente

Uitholling financiële positie (o.a. voorjaar 2015), rendementsgaranties (voorjaar 2013) en solvabiliteitsberekening op basis van UFR (voorjaar 2015)

Op basis van een medio 2017 door EIOPA vastgestelde nieuwe berekeningsmethode daalt de *Ultimate Forward Rate* (UFR) vanaf begin 2018 geleidelijk van 4,2% naar 3,65%. Hoewel door deze aanpassingen een minder vertekend beeld van de solvabiliteitspositie ontstaat, ligt de UFR nog steeds boven de huidige marktrentes. DNB verwacht dat verzekeraars het effect van de UFR in hun *Own Risk and Solvency Assessment* betrekken en vraagt verzekeraars in hun kapitaal- en dividend beleid expliciet rekening te houden met deze economische werkelijkheid. Wanneer een verzekeraar dividend uit wil keren, toetst DNB de gevolgen hiervan voor de economische solvabiliteitspositie en gaat hierover met de instelling in gesprek. In de toezichtrapportage blijft DNB de UFR-effecten monitoren. Ook heeft DNB onderzoek gedaan naar de wijze waarop verzekeraars bij hun renteafdekking omgaan met de UFR. In 2018 voert EIOPA bovendien een stresstest uit bij vijf Nederlandse verzekeraars, waarin wederom een scenario met een aanhoudend lage rente uitgevraagd zal worden. Tot slot zijn in het verleden afgegeven rendementsgaranties mogelijk moeilijk waar te maken bij een aanhoudend lage rente. DNB blijft er alert op dat verzekeraars deze garanties juist waarderen en terughoudend zijn met het afgeven van nieuwe garanties.

Toekomstbestendigheid

Houdbaarheid bedrijfsmodel levensverzekeraars (voorjaar 2015)

Met de krimp van de individuele levensverzekeringsmarkt moeten levensverzekeraars hun bedrijfsmodellen toekomstbestendig maken, bijvoorbeeld door verder te gaan met kostenreducties en het onderzoeken van eventuele consolidatiemogelijkheden. Maar ook door in te spelen op de nieuwe mogelijkheden die technologische innovatie en digitalisering bieden om verzekeringsdienstverlening aan consumenten te verbeteren. DNB *challenge*t verzekeraars op de keuzes die zij maken om hun verdienmodel meer houdbaar te maken en monitort de voortgang in de uitvoering van hun ambities. Daarnaast is het belangrijk dat DNB verzekeraars ordelijk kan afwikkelen. Het wetsvoorstel voor herstel en afwikkeling van verzekeraars, dat momenteel bij de Tweede Kamer ligt, voorziet daartoe in een aantal nieuwe wettelijke bevoegdheden en afwikkelingsinstrumenten.

Beleggingsverzekeringen

Claimrisico en zorgplicht bij beleggingsverzekeringen (najaar 2011)

Conform het nazorgtraject dat verzekeraars overeen zijn gekomen met de minister van Financiën moeten verzekeraars klanten met een beleggingsverzekering uiterlijk 31 december 2017 hebben geactiveerd. In 2018 voert de AFM haar laatste eindcontrole uit. Het aantal beleggingsverzekeringen op de balansen van verzekeraars neemt gestaag af. Tegelijkertijd zal het risico op claims, gezien de verschillende nog lopende juridische procedures, de komende jaren boven de markt blijven hangen. Onder Solvency II moeten verzekeraars rekening houden met dit claimrisico. DNB blijft erop toezien dat verzekeraars dit correct doen.

Pensioenfondsen

Lage rente

Uitholling financiële positie (o.a. voorjaar 2015)

Een stijging in de rentetermijnstructuur heeft, naast aan een waardestijging van aandelen, bijgedragen aan de toename van de gewogen gemiddelde dekkingsgraad van Nederlandse pensioenfondsen naar 108,7% ultimo 2017. Tegelijkertijd voldeed ongeveer 25% van de pensioenfondsen, goed voor 3,5 miljoen actieve en 1,9 miljoen pensioengerechtigde deelnemers, eind 2017 niet aan de minimaal vereist eigen vermogens eis. De pensioenfondsen waarbij deze situatie te lang aanhoudt, moeten een onvoorwaardelijke korting van de pensioenaanspraken doorvoeren. Bovendien was het merendeel van de Nederlandse pensioendeelnemers, zowel actief als pensioengerechtigd, eind 2017 aangesloten bij een pensioenfonds met een beleidsdekkingsgraad onder de 110%. Als de beleidsdekkingsgraad onder deze wettelijk vastgestelde ondergrens ligt, mag er niet geïndexeerd worden. DNB en de AFM zetten zodoende in op een correcte, duidelijke en evenwichtige informatievoorziening over indexatie, korting en opbouw korting van pensioenfondsen aan hun deelnemers. Dit om te zorgen dat deelnemers duidelijke verwachtingen hebben van hun pensioen en teleurstellingen worden voorkomen. Bovendien moeten deelnemers beter inzicht krijgen in hun te verwachten pensioen met de infasering van de wet pensioencommunicatie. Onderdeel hiervan is namelijk dat pensioenuitvoerders deelnemers aan de hand van een optimistisch-, verwacht-, en pessimistisch scenario informeren over de hoogte van hun pensioen. De minister heeft aangegeven dat vanaf 2019 behalve op www.mijnpensioenoverzicht.nl, ook op het jaarlijkse uniforme pensioenoverzicht (UPO) het pensioen moet worden weergegeven door drie bedragen berekend volgens deze drie scenario's.

Houdbaarheid pensioenstelsel

Houdbaarheid pensioenstelsel (najaar 2011)

In het regeerakkoord geeft het kabinet aan dat zij de doorsneesystematiek wil afschaffen en de overstap naar een nieuw pensioencontract wil faciliteren. Hiertoe vraagt zij dat aan de SER om met een gedragen voorstel te komen. Het kabinet stelt in het regeerakkoord kaders aan de invulling van het nieuwe pensioencontract: een persoonlijk pensioenvermogen dat eventueel aangevuld kan worden met een strikt positieve collectieve buffer. Het streven van het kabinet is om begin 2018 op hoofdlijnen overeenstemming te hebben over de vormgeving van het nieuwe contract en de transitie, zodat begonnen kan worden met het wetgevingstraject.

Centrale tegenpartijen

Ineffectieve afwikkeling

Ordelijke afwikkeling in het geval van een faillissement (voorjaar 2014 & voorjaar 2015)

Vanwege de systeemrelevantie van centrale tegenpartijen is het van belang dat zij afdoende schokbestendig zijn en in geval van faillissement ordelijk afgewikkeld kunnen worden. Eind 2016 publiceerde de Europese Commissie een wetsvoorstel over herstel- en resolutie van centrale tegenpartijen. Momenteel wordt hierover onderhandeld. Het is van belang dat het herstel- en resolutieraamwerk voor centrale tegenpartijen wettelijk verankerd en operationeel wordt om effectieve afwikkeling van centrale tegenpartijen mogelijk te maken. In aanloop naar de nieuwe wet- en regelgeving ontwikkelt EuroCCP een omvattend herstelplan. Binnen DNB is inmiddels een projectteam bezig met de resolutieplanning voor EuroCCP.

DeNederlandscheBank

EUROSYSTEEM

De Nederlandsche Bank N.V.
Postbus 98, 1000 AB Amsterdam
020 524 91 11
dnb.nl